

Ferdinand von Wrangell'i nimeline
Roela Põhikool

MIS SEE ON SEE RASIVERE

Kodu-uurimistöö

Koostaja: Hendrik Mikk (6. klass)
Juhendaja: Maret Tralla

Roela 2002

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Küla lugu	4
2. Meie kodu.....	7
3. Kaevud.....	10
4. Talud ja muud majapidamised Rasivere külas 1936. aastal	11
5. Talud Ädara külas 1936. aastal	12
6. Juhan Lindström	13
7. Kes oli August Lepasaar.....	14
8. Kuidas Rasivere küla mehed oina pärast okupatsioonivägedelt veoauto ära võtsid	16
9. Luusaare lugu	17
10. Kiki ehk Rasivere teadaolev kõige vanem „metsavend“	19
11. Vanaisa seenelkäik	20
Kokkuvõte	21
Kasutatud allikate ja kirjanduse loetelu.....	22

SISSEJUHATUS

Kui ma olin alles päris väike poiss, jutustas vanaisa mõnikord lugusid vanadest aegadest: minu kodukoha minevikust, lugusid, mis kunagi on siinkandis juhtunud ja inimestest, kes kunagi on siin elanud ning nende elust ja tegemistest. Ja nüüd tekkis mul mõte proovida neid lugusid üles kirjutada. On ju minu juured siinsamas, Lääne-Virumaal, Rasivere külas. Siin on üles kasvanud mu ema ja onu, siin elavad mu vanaema ja vanaisa. Mina ja mu pere elame minu vana-vanaisa ehitatud majas. Siin möödus ka mu vanaisa poisikesepõli. Milliseid legende ja rahvapärимusi on olemas, mis on seotud Rasivere küla ja selle lähiümbrusega? Missugune võis see küla välja näha palju-palju aastaid tagasi? Milliseid legendaarseid inimesi on üles kasvanud sellest nüüdseks nii tillukeseks jäänud külakesest? Mis oli see, mis jättis nende nimed inimeste mällu? Ja miks mõnel kohal on just selline nimi nagu ta on? Küsimusi on väga palju. Ja on väga oluline, et me tunneksime oma kodukohta ja selle ajalugu. Läbi oma kodukoha ajaloo uurimise ja tundmaõppimise saame ju rohkem teada ka iseenese ja oma juurte kohta.

Sellepärast hakkasingi kirjutama käesolevat kodu-uurimistööd. Et jagada seda, mida sain teada, ka teistega. Väga palju on juba vajunud unustusehõlma. Koos vanade inimestega kaovad ka mälestused minevikust. Sellepärast on väga tähtis, et praegused õpilased uuriksid oma vanaisade ja vanaemade käest, kuidas elati nende kodukohas vanasti, mida tehti igapäevaselt, kuidas muretseti riie selga ja toit lauale. Külade osatähtsus eestlaste elus oli kunagi väga palju suurem kui nüüd, kus linnad suurenevad, külad aga kuivavad kokku. Paljudest neist on järele jäänud vaid nimi ja kauaks sedagi?

1. KÜLA LUGU

Rasivere, küla Vinni vallas Roelast kagus, 34 elanikku (1992. a.). Külas paikneb üks ETK tootmiskoondise „Rakvere“ jaoskonna järglasi, AS „Auto Rasivere“ (metsa töötlemine, autoveod, õmblustsehh). Rasiveret on esimest korda külanä mainitud 1345. a. (Rasgyvere). Varem oli Rasivere (Rasiwer) ka Roela mõisa karjamõis. Rasivere jõgi, ametlikult Ädara jõgi on Kunda jõe parempoolne lisajõgi, pikkus 14 km, jõgikond 119 km² (Eesti Entsüklopeedia VIII köide lk. 37).

Tudusilla jõgi 1970-ndatel.

olnud 20-25 töolist. Klaasi valmistati räniliivast ja puutuhast. Liiva kaevati sealtsamast, tuhka saadi aga sedaviisi, et laoti puud riita ja põletati lihtsalt ära. Tuhka osteti ka kohalike elanike käest. Põhitoodanguks olnud tsaariarmee jaoks soldatite välipudelik, valmistati ka harilikke pudeleid ja mõningaid nipsasjakesi. Aknaklaasi ei valmistatud. Toodang veeti põhiliselt hobustranspordiga taliteedega Petrogradi ja Pihkvasse. Regedele laoti koorem nii, et pool koormat pudeleid heintega segamini, nende peale heinad, kaerakott hobusele ja leivakott enesele. Leivakõrvast sai osta teeäärsetest taludestki. Veel olid vajalikud kaasa võtta puust tagavara rattad, sest rauda kasutati sel ajal veel vähe. Pihkvasse sõideti Peipsi äärt pidi Lämmijärvele, sealt Semski saarele. Saarelt paistis selge ilmaga juba Pihkva linn kätte. Ööbiti kõrtsides.

Aga naaberküla põldudel võib siamaani leida ilusaid värvilisi kivikesi, mida varasematel aegadel kutsuti klaasisitaks.

Rasivere küla on ümbritsetud soode ja rabadega. Lõunas Soonuka raba. See omakorda jaguneb: Mõisa turbarabaks, Külameeste turbarabaks, Muuga rabaks, Lauka rabaks, Saaraaia rabaks ja Umbjärve rabaks. On olemas isegi 10 ha suurune umbekasvanud Umbjärv. Rabas on ka palju laukaid. Käesoleval ajal töötatakse seal üles freesturvast. Endisel kujul on säilinud ainult Muuga rabaosa. Lõunas on veel Kuresoo raba. See on nüüdseks kraavitatud ja moodustab jändriku männikuga marja- ja seenemetsa. Idas asub Haani soo. Sellest kaugemal on Luusaare raba ja Tudu soo koos Tudu järvega. Edasi põhja poole üle Kummimäe ja Seljamäe on Punasoo oma soosaarte ja laugastega. Põhja pool asub ka Rasivere soo koos Tudusilla jõega, soo on kuivendatud. Soosaartel on metsatukad: Tindisaar, Hobusesaar ja Karuperse. Seega küla on avatud ainult lõunast, kus on Soonuka küla ja Roela küla põllud.

Ädara küla Silla talu maadel oli kunagi klaasivabrik, nii paarsada aastat või pisut vähem aega tagasi. Vabrikus

Seljamägi 1970-ndatel; ema Mall.

Seljamäe vaatlustorni juures 1970-ndatel;
vanaema ja vanaisa.

Rasivere ja Ädara küla ümbruses on mingisugused augud, nagu oleks sealt läinud üle hävituslennukite rünnak. Augud olid aga seal ammu enne, kui tulid lennukid. Vanad inimesed rääkisid, et need olid söepõletamise augud. Puud raiuti maha, kuivatati, asetati eelnevalt kaevatud aukudesse, kaeti mullaga ja süüdati põlema. Nii need puud hõõgusid mitu päeva ja muutusid korralikuks söeks. Seda tegevust nimetati miili põletamiseks. Sütt veeti Petrogradi linnakodanike triikraudade ja teemasinate kütteks. Vähemal määral kasutati sütt ka sepatöödeks.

Rasivere ja Ädara ümber oli palju soiseid alasid, kus kasvas väga palju pajuvõsa. Sel ajal, kui Kunda Tsemenditehas pakkis tsementi veel puutünnidesse, veeti pajuvitsu Kundasse tünnivitstek. Pajukoort varuti ka nahaparkimiseks.

Veel vanaisa mälestustes oli Ädara tuuleveski. Kolmekümnendatel aastatel eelmisel sajandil ehitas omanik Kaarel Leosk veski mootori jõul töötavaks. Tegevus lõpetati enne nõukogude võimu tulekut.

Rasivere küla läbib Rasivere oja. See on Kunda jõe algus. 18. sajandi keskpaiku asus praeguse Allika talu juures vesiveski, mille tamm oli praeguse silla kohal, möldri eluhooned aga praeguse tee kohal. Veski olemasolust annab märku veel käesoleval ajal tühjaks jäänud paistiigi, umbes 50 x 70 m suurune, arvatavasti osaliselt käsitsi kaevatud süvend. Veski tegevuse lõpetamise tingis hilisem vee vähenemine ja paistiigi põhjas olevad karstiavad, mis on praegugi näha. Kui lihtsamalt ütelda, siis ei pidanud tiik enam vett. Veski viimaseks rentnikuks oli Möldri-nimeline mees, kelle tütar Möldri, Eva olnud minu vanaisa päris-vanaema, kes maeti aga tükk aega enne vanaisa sündimist Viru-Jaagupi kalmistule.

Kummimägi 1970-ndatel.

Rahvapärinus räägib veel ühest vesiveskist ja kõrtsist Rasivere külas praeguse Kaasiku talu juures, umbes pool kilomeetrit allavoolu eelmainitud veskist. See aga olnud väga ammu. Võib-olla isegi enne Põhjasõda, sest Rasivere küla jäi Põhjasõjast puutumata. Omal ajal, kui majanduse otstarbel oja süvendati, siis sealt leiti küll mingisugused tammi jäänused.

Räägiti veel Rasivere ja Ädara külade vahel asunud Kojala külast. Antud kohal on küll karjamaa ja heinamaa pinnas väga tasane nagu oleks endine põllumaa. Alles on paar talugi, millest ühte nimetati Kabeli taluks.

Ädara tee ääres praegusest Esko talust umbes 600 m vasakul metsa lõpus on kalmistu paik. Puude all on hauakünkad kaunis selgesti näha. Vanaisa poisikesepõlves olnud seal isegi kõdunenud kadakapuust ristitükk.

Põhilise sissetuleku ja elamisvõimaluse siinkandis moodustas siiski põllutöö ja karjakasvatus, kaasa arvatud mõisatöö maarendise katteks.

See oli lühike ülevaade Ädara ja Rasivere külade ettevõtmistest ja tegevusest ajavahemikul umbes 1800-1940 vanaisa jutustuste põhjal.

2. MEIE KODU

Vanaisa ehitas oma maja (enam kui 40 aastat tagasi) vanale Sepa-Mardi talukohale. Umbes 70 cm allpool maapinda tuli nähtavale ka vana majaase. Kuid kaevu kaevamise käigus tulid umbes 2,5 m sügavuselt välja jämedad, 30-40 cm läbimõõduga männijuurikad, mis välja-kaevatutena tuuleõhu käes varsti tolmuks pudenesid. Minu vana-vanaisa olla aga oma põllult välja juurinud mitu hiigelsuurt vaigust männikändu. See võib tähendada vaid seda, et kunagi kõigutasid siin tuules oksti jämedad põlismännid ja selle küla maad on võidetud metsa käest.

Vanavanemate kodu kohe pärast valmimist 1958. aastal.

Minu kodu 1960-ndatel; vana-vanaema Petti-Elspit Vanari.

Mitte kaugel minu kodust metsas on vana kaev, mille nimi olevat Rava või Raba kaev. Kaevu ümber kasvab mets, rahvapärимuse järele olevat see mets vanal meie küla asemel. Vanaisa oli poisikesest peast labidaga metsa all huvi pärast sonkimas käinud. Leidudeks olid puusöed, villase riide räbalad, huvitaval kombel munakooredki. Siin-seal põlispuude vahel võis leida kibuvitsa- ja sõstrapõõsaid. Kaev ise olevat kaevatud 17.-18. sajandil. Kes seal küll elasid, millega nad tegelesid?

Päris ammuste aegade kohta on siinsed inimesed arvanud, et ümbruskonna pinna-

vormid on kujunenud rändluidetest – Seljamägi, Kummimägi, praegune Punasoo võis olla suur järv. Jah, suuremalt jaolt moodustab siinse pinnase punane rebaseliiv. Kunagi ammu olevat siin olnud metsade ja soode vahele peitunud päris suur asustatud koht, kus oli oma koolimaja, oma kõrts ja oma kabelgi, kus peetud jumalateenistusi. Aga koos vanade inimestega kaovad ka mälestused ja rahvapärимused.

Minu kodus on hiiglama huvitav ringi kolada. Rehielamu hoones laiutab punastest tellistest reheahi. Ülal on tahmunud parred. Parte pealne on täis igasuguseid asju, kõigi nende kunagist otstarvet ei tea emagi, aga küllap küsin ükskord vanaisa käest järele. Üks huvitav suur kobakas rehe all on hobulooga painutamise seadeldis. Konksu otsas ripub koot, millega vilja peksti. Teise nurga taga muu kola all on suurte hammasratastega masin, olevat tuulamismasin.

Kummimägi 1970-ndatel.

Seljamägi 1970-ndatel; onu Mihkel ja vanaema.

Lugematul hulgal on igasuguseid puust anumaid – küll astjaid igasuguste asjade hoidmiseks, puust olid ju pesupesemise vannidki. Vanad hobutööriistad – adrad, puuäke, leidsime ühest kõrvalhoonest isegi vana hobusepiitsa. Kõikjal on tööriistu – vikatid, puurehad, hangud, hargid. Välisseina ääres puhkavad pikast tööst poolkõdunenud kärbisepuud. Kunagi olid kõik need asjad eluliselt vajalikud, et saada kõhutäidet enesele ja loomadele.

Elumaja pööning on samuti täis vanade aegade hõngu. Igasugused vanad mööbliesemed – naljakate jalgadega toolid, nikerdustega voodi otsalauad, linalõugutid, vana-vanaema kangasteljed, mitu vanaaegset kirstu asjade hoidmiseks ja igasuguseid muid asju. Naljakas, et isegi hiirlõks oli puust tehtud.

Köögikapi ukse sisemisel küljel uhkeldab aastaarv 1899. Nii et asi suisa üle-eelmisest sajandist. Ja marju ning suhkrut moosi jaoks kaalub ema margapuuga. Vändaga kohviveskigi pole ainult ilu pärast riulil seismas. Ikka on emal vaja midagi peeneks jahvatada. Suure nikerdustega riidekapi siseuksel on kaks diplomit.

Esimene diplom:

Eesti NSV
Roela Põllumajandus Näitus
Diplom III auhinnale
Määrati Vanari Eliisabet'ile voodivaiba eest
Roela põllumajandusnäitusel

„21“ sept. 1947. a.
Roelas
Nr. 26

Näituse Komitee
Esimees (allkiri)
Sekretär (allkiri)

Teine diplom on saadud aknaeesriide eest ja auhind oli II. Need on minu vana-vanaema omad, tema kootud kangad ja katted ja muu olid siinkandis au sees. Igal vabal silmapilgul oli vana-vanaema istunud kangastelgede taga või siis näputööd tehes.

Kõik see innustab uurima elu-olu oma kodukülas minevikus. Loodan järgmisel aastal jätkata oma uurimistööd kodukülalt ja oma vanaonust, Juhan Lindströmist. Pisut humoorikaks lõppakordiks võiks olla näiteks seegi, et kogu meie pere on tõepoolest kogu täiega ajaloost huvitatud. Isegi meie truu penist koduvalvur tegeleb kultuurikihi uurimisega ning teostab suisa arheoloogilisi väljakaevamisi: pildil olev „aardehunnik“ on kõik tema poolt välja kaevatud.

Seljamäel 1970-ndatel; ema Mall ja onu Mihkel.

Aaretekaevaja Donna 2001. a.

3. KAEVUD

Ühel päeval läks meil vanaisaga jutt kaevude peale meie kodu ümbruses. Ja mis selgus? Kui mõelda meie maja ees kasvav suur saar mõttelise ringi keskpunktiks ja tõmmata ümber selle kujuteldav ring raadiusega umbes 150 m, oli omal ajal (s.t. veel vanaisa mälestustes) selle ringi sees tervelt 8 kaevu.

Ja need olid: Vanakaev, mis asus vanaisa isakodus (nüüd elame seal meie) talukemmergu taga. Aga et seal oli pisut kaugevõitu enese ja loomade tarbeks vett tassida, kaevati kohe maja juurde Uuskaev. Küll selles oli hea vesi, ei teinud see ämbreid punaseks nagu teiste kaevude vesi ja maitse oli ka hea. Aga kippus põuastel suvedel kuivaks jääma. Seepärast puuriti Uuskaevu kõrvale Puurkaev. Noh, seda vett kasutab meie pere praegustki.

Vana-vana-vanaisa naise Kaie sauna juures oli Kaie kaev. Seda kaevukohta meenutab nüüd vaid väike lohk, nagu Vanakaevu suviti lakkav rohupuhmas.

Minu ema seisab otse Kaie kaevu kohal 1972. a.

Ravakaevu koht 1990-ndatel.

Vanaisa praeguse puukuuri alla jäi Annikaevu koht. Oja kaldal oli aga

Uueni kaev. Kõige vanem kaev on kahtlemata Rava (Raba) kaev, mis asub Kaie sauna lähedal metsas ja on alles tänini. Sellest oli juttu ka eespool.

Ja loomulikult on vanaisa enese elamises ka oma kaev. Tuligi kokku 8. Ega ilma veeta ju elada saa. Ja tavaliselt oligi igal kaevul oma nimi. Huvitavate nimede poolest meenus vanaisale Lauri heinamaal asunud Kullakaev, millest sai vett ka kõige suuremate põudade ajal ja Kaasiku taga asunud Maake allikas.

4. TALUD JA MUUD MAJAPIDAMISED RASIVERE KÜLAS 1936. AASTAL

Kasutatud on seal elanud inimeste perekonna-, mitte talunimesid.

1. Kaasik A.	14. Karu J.
2. Düüna L.	15. Raudsalu J.
3. Tehvo A.	<u>16. Raja J.</u> †
4. Jürna O. †	<u>17. Enniko J.</u> †
5. Tooming J.	18. Sirtsu M. †
6. Tooming J.	19. Vanari J. †
7. Allika N.	20. Tomp
8. Lauri J.	21. Sipsakas K. †
<u>9. Vanari K.</u> †	22. Valgemäe †
10. Vanari M.	23. Pihlakas †
11. Haavli M. †	24. Keba T.
12. Lepasaar J.	25. Ale V.
<u>13. Tõnso T.</u> †	26. Laks
	27. Haavel †

Järjekorras nr. 20 Tomp oli metsavaht ja nr. 12 Lepasaarel oli kauplus. Allakriipsutatud majapidamised olid nn. Vabadikud, kes ei tegelenud põllutööga vaid käisid juhutöödel. Ristiga märgitud hooned on käesolevaks ajaks täielikult hävinenud.

Rasivere külasse on aastatel 1948-1990 juurde ehitatud praeguse AS Auto Rasivere tööstushoonete grupp ja elamud alljärgnevalt:

1. Vanari E. individuaalelamu
2. Nirgi V.-le kuuluv 3 korteriga elamu (erastatud)
3. AS Auto Rasiverele kuuluv 3 korteriga elamu
4. AS Auto Rasiverele kuuluv 4 korteriga elamu

Küla jagunes Suurkülaks ja Väikekülaks. Suurkülal olid talud 1 kuni 7. Ülejäänud 20 majapidamist olid siis Väike-Rasiveres.

5. TALUD ÄDARA KÜLAS 1936. AASTAL

Jällegi seal elanud inimeste perekonna-, mitte talunimed.

1. Viilu J.	8. Toomason E.
2. Silla J.	9. Sirelpuu
3. Vahtra	10. Proosa A.
4. Kaasiku O.	11. Jürgenson H.
5. Allika	12. Mitendorf
6. Toomason M.	13. Gello G.
7. Leosk K.	14. Mägi

Toomason M. oli endine mõisamaja, seal asus eespool mainitud ajal väike kauplus ja raamatukogu. Majadest on säilinud Silla maja. Selles elatakse. Proosa ja Kello maja on praeguses seisukorras elamiskõlbmatud. Ülejäänud hooned on hävinenud.

6. JUHAN LINDSTRÖM

Eesti tuntud pagulaskirjaniku Juhan Lindströmi kodanikunimi oli Johannes Vanari ja ta oli minu vanaisa vend.

Johannes Vanari-Lindström sündis 17. märtsil 1903. a. Kulinal. Rasiveresse asus ta elama 1913. a. Ta lõpetas Tammiku Algkooli.

Johannes Vanari teenis Eesti Vabariigi Kaitsejõududes Tapal soomusrongides kutselise sõjaväelasena. Sõjamõll viis ta sõdima Saksa sõjaväe ridadesse, võitlema okupatsiooni vastu. Järgnesid Tšehhis koonduslaagri koledused ja pärast seda elu kaugel kodumaast, Torontos.

1960. a. ilmuski välismaal tema teos „Tšehhi põrgus“. See on mälestusteraamat II maailmasõja viimastest päevadest Lõuna-Saksamaal ning tema vangilangemisest Tšehhis. Eestis andis selle raamatu 1997. a. välja minu onu Mihkel Vanari.

Minu kodu kõrval kasvab suur tamm, mis on vanaonu Juhani istutatud. Vanaisa tuletab ikka ja jälle meelde J. Lindström-Vanari sõnu kodust lahkumisel: „Ärge te, poisid, seda tamme küll maha võtke! Tulen vanast peast veel selle alla istuma.“

Juhan Lindström 1955. a.

Paraku see nii ei läinud. Juhan Lindström maeti 30. juulil 1966. a. Kanadas Port Arturi kalmistule.

7. KES OLI AUGUST LEPASAAR

Erich Vanari : „Jäin juhuslikult riulilt leitud tagasihoidlikku raamatukest sirvima. Raamatu kaanel on Rakvere ETKVL Kombinaadi embleem ja aastarvud 1945-1955. Raamatukese lõpulehekülgedelt leian mehe foto, kes istub kirjutuslaua taga. Fotel on August Lepasaar. Laud on nii tuttav, et jään seda silmitsema tükiks ajaks. Olen selle laua taga istunud, sest töötasin ka ise ETKVL Rakvere Kombinaadis (hilisem Rakvere KIT) 30 aastat. Tolles raamatukeses on kirjutatud nimetatud asutuse suurtest saavutustest. On see bolševike propaganda? Suur kiitlemine? Jäägu see teiste inimeste otsustada. Kaks sõda oli tollal maast üle käinud. Elati lootuses, kuid inimestel oli veel töötahe.

August Lepasaar.

Küsin endalt ikka: kes oli August Lepasaar? Raske on vastata, kuid püüan. August Lepasaar oli ETKVL Rakvere KIT-i ülesehitaja oma väga mitmete tsehhidega. Tõrma Karusloomakasvatuse rajaja, Ed. Vilde nim. Kolhoosi esimees ja kolhoosi järjele viija. Ameerika Hääle „Vabadusraadio“ ja mitmete välisajalehtede poolt tituleeritud Balti Punaseks Paruniks. Kommunistliku Partei liige.

Minule oli ta naabrimees. Tema vanematetalu asub Rasiveres. Puutusime kokku juba noorpõlves. Kuigi ta oli minust mõned aastad vanem, ei pidanud ta end kunagi uhkeks. Sellest ka meie vahel vanemas põlves üksteisest arusaamine ja üksteisemõistmine.

Minu arvates oli August Lepasaar sündinud majandus- ja ärimees. Ta oli suur näitleja, kes oskas tol julmal ja koledal ajal mängida suures eluteatris nii osavalt, et tolleaegsed tõsi-kommunistid uskusid, et tegemist on kohusetundliku sulasega. Ta ei kaotanud lootust, et ajad muutuvad. Suutis seda ka teistele sisendada. August Lepasaar ise tunnistas, et okupatsiooni-võimude rahadega tuleb ehitada nii palju, kui vähegi võimalik. See kõik jääb ju siia, kui ükskord võõrvõim lahkub. Ehitati ju Rasiveregi puidutsehh tema enese kodutalu maale. Kui kahju, et ta varises manalasse enne, kui lahkus võõras võim. Väga paljud inimesed pääsesid tänu tema sidemetele ja oskustele NKVD raudsest haardest, said töökohad tema ettevõtetesse ja võisid elada Siberi vangilaagrite asemel normaalset elu, nende hulgas ka selle loo jutustaja. Igatahes õppisin temalt väga palju sama „näitekunsti“. Ma ei ole kuulnud, et ta oleks kellelegi tahtlikult teinud ülekohut, või et keegi oleks tema tegemisi hukka mõistnud.“

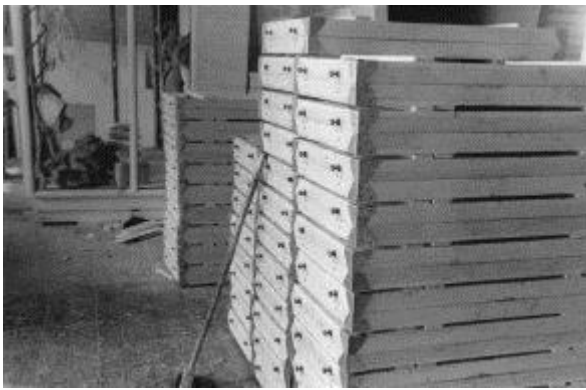
Rasivere puidutsehhi ehitamine 1950-ndatel.

Rasivere puidutsehhi ehitamine 1950-ndatel.

Laudade hõõveldamine 1970-ndatel.

Leivakastid 1970-ndatel.

Kioskid 1970-ndatel.

8. KUIDAS RASIVERE KÜLA MEHED OINA PÄRAST OKUPATSIOONIVÄGEDELT VEOAUTO ÄRA VÕTSID

Seda lugu mäletavad veel kõik Rasivere küla vanemad elanikud. Juhtus see pärast II maailmasõda, 1947. a. augusti lõpus. Vene väed peremehetsesid Eestis. Ühel ilusal päeval varastasid kaks vene sõjaväelast, loomulikult relvastatud, ilmatu uhke 3-veoveljega Saksa päritoluga sõjaväemasin Studebecken istumise all, meie praegusestki naabertalust, Allika talust, oina ära. Eks nad tahtsid oinalihaga maiustada. Visanud oina veoauto kasti, sõitsid mehed Ädara suunas minema, arvates nähtavasti, et kuhugi see tee ikka välja viib. Aga võta näpust! Tee sai lihtsalt otsa, pididki mehed auto ümber pöörama ja tagasiteed alustama, et varastatud oinaga kusagil eemal segamatult edasi toimetada. Selle ajaga olid vihased külaelanikud viidud kõrgendatud lahinguvalmiduse olukorda, nagu tänapäeval öeldakse ja ainukesele Rasiverest viivale teele Rasivere ojast üleminevale sillale kividest, kärbisepuudest, ühesõnaga kõigest kättejuhtuvast, korraliku tõkke ehitanud. Venelased olid sunnitud seisma jääma. Sõneldud, ähvardatud ja vehitud püssidega tükk aega, sest oli ju nii mõnelgi külamehel püss sõjaajast olemas –

Rasivere ümbrus 1970-ndatel.

külaelanikud ühel pool barrikaadi, kaks oinavarast teisel pool. Laskmiseks siiski ei läinud, punakotkastel hakkasid püksid püüli sõeluma ja nad pöörasid teelt alla ja sõitsid mööda ojakallast minema, et ehk saavad kusagil madalamal kohal ojast üle. Jah, see neil õnnestus, aga selleks ajaks olid nad jõudnud juba otsaga Rasivere soosse ja sõitsid sisse esimesse ettejuhtunud soolaukasse. Jätnud auto ja oina sinnasamasse, punakotkastest oinavargad lihtsalt põgenesid. Külarahvas aga jõudnud mööda jälgi sündmuspaigale, raiusid autoratastele oksti alla ja tirisid masina välja. Minu vanaema (siis ta muidugi ei olnud veel vanaema) ja veel üks külanaine tõid oina võidurõõmsalt Allikale tagasi: „Aga mis autost sai?“, pärisin vanaisalt. „Auto viisime järgmisel päeval Roelasse tolleaegse valla täitevkomitee juurde, seal seletasime ka, mis ja kuidas asi tegelikult oli. Sõdurid olid seletanud, et auto varastati neilt ära.“ „Aga süüdlased?“, ei saanud ma rahu. Vanaisa ütles, et toodud neile küll mehed näha, aga tollel ajal olnud targem teinekord kurt ja pime olla, liiga lihtsalt võis selja tagant kättemaksuks kuuli saada. „Vanaisa, kas sinul ka püss oli?“, küsisin lõpuks. Vanaisa muigas kavalalt: „Ei ole ma kunagi papist poiss olnud. Ja mõlemas rauas oli kuul ka. Asi oli ju tegelikult palju sügavamal kui ühes tühipaljas oinas.“

Niimoodi astus Rasivere rahvas nagu üks mees vastu okupatsioonivägedele ja võtsid neilt tagatipuks sõjaväemasina ka ära. Kogu kollektiiviga, nagu sai moodsaks öelda hiljem, pärast kollektiviseerimist.

9. LUUSAARE LUGU

Rahvapärimus

Olid Põhjasõja algusaastad. Järjekordselt olid sõjaõudused tabanud paljukannatanud Eesti- ja Liivimaad. Seekord rüüstasid maad Šeremetjevi röövsalgad. Mõisnikud, jõukamad kodanikud ja Rootsi sõjaväed olid varjunud kindlustatud keskustesse. Talurahvas aga oli täiesti kaitsetu. Maa oli avatud tapjatele, röövlitele ja põletajatele.

Ja Šeremetjev läks rüüstama maad, linnu ja mõisaid ning vanu rüütliilosse... Sügisel kirjutas Peetrile: "... Kõikvõimeline jumal ja ülipüha jumalaema on täitnud Sinu soovi: rohkem pole võimalik seda vaenlase maad rüüstata, oleme kõik rüüstanud ja laastanud, tervete kohtadena on jäänud veel – Merienburg ja Narva, Tallinn ja Riia. Sellega on mulle muret lisaks tulnud, kuhu panna vangid – orjad? Laagrid ja türmid ja valitsusasutused – kõik kohad on maarahvast täis..." (A. Tolstoi „Peeter Esimene“ lk. 331). Orje ja vange ei vaevutud aga igalt poolt võtma ja inimesed lihtsalt tapeti.

Rahvapärimuste järgi juhtus alljärgnev lugu praegusel Lääne-Virumaal Palasi külas. Tol ajal olid Palasil üksikud jõukad metsatalud. Rahvas põgenes sealt umbes 12-13 km eemal asuvale soosaarele pakku sõja eest. Ehitati hädapärased muldonnid. Soosaar oli ümbritsetud sügavate laugastega, seepärast tehtigi puutüvedest salasild laukavette. Ainult selle kaudu pääses saarele. Pelgupaik näis olevat küllaltki turvaline.

Ühte tallu oli jäänud olukorda jälgima tüdruk hüüdnimega Neetu. Ja oh häda! Tulidki sellesse külla ja ka sellesse tallu salk sõdalasi. Tolkuskarvaliste hobustega, sadulate küljes olid neil pikad ränilukuga püssid, linguköied, piigid ja muu tolleaegne sõjavarustus. Lambanahksetes kasukates meestel olid vööl mõõgad, tulerauakotid ja kantsikud. Neetu põgenes neid nähes pakku rehetoa partele ja püsis seal hiirvaikselt. Räpased sõdalased vaatasid hooned läbi, ei leidnud aga kedagi. Rääkisid siis omavahel midagi võõramaa keeles. Üks neist, nähtavasti ülemus, ütles siis: „Netu, uidjom!“ Tüdruk arvanud, et teda hõigati, et on vist mingisugused tuttavad. Ta tulnud väljaja küsinud: „Kust te mind tunnete?!“

Nii see kurbmäng siis algaski. Neetut peksti kantsikutega lausa näkku ja sunniti teda teed näitama teiste juurde soosaarele. Et oli parajasti väga külm talveaeg ja soolaukad külmunud, pääsesid sõdalased ilma mingi takistusega soosaarele. Paari tunniga oli kurbmäng lõppenud. Kõik, kes kätte saadi, tapeti. Ka Neetu tapeti. Paari nädalaga tegid hundid oma töö. Kevadel sulasid lume alt välja vaid puretud kondid. Soosaarel valitses haudvaikus, vaid mõni üksik ronk juhtus üle saare lendama ja hõikas seal midagi rongakeeli.

Peale seda kurba ja õudset sündmust hakkas rahvas seda soosaart kutsuma Luusaareks. Raba ümber saare aga kutsuti Luusaare rabaks.

Mõnel aastal kasvab saare ümber jõhvikaid, nii et turbasammal lausa punetab. Veel 50 aastat tagasi pesitses Luusaare lähedal musta toonekure paar. Või olid need hoopis toonela kured?

Aga laukad ümber saare on peaaegu kinni kasvanud. Kolm sajandit on peitnud peaaegu kõik tunnistajad sellest julmast teost. Ainult mõned üksikud vanad mäletavad veel juttu Luusaarest.

Rasivere külast jääb Luusaare linnulennult umbes 4-5 km kaugusele. Siia tookordsed julmad sõdalased teed ei leidnud. Kirjutas Šeremetjev versta 40 Narvast Peetrilegi: „... Ei ma taganenud sealt arguse, vaid suurema kindluse pärast. Rakvere ümber on sood sõnul

kirjeldamatud ja metsad ülisuured. Mitte ainult see moon, mis kaasas, vaid ka siin ümbruses on kõik söödud...“ (A. Tolstoi „Peeter Esimene“ lk. 286). Siis tänu nende soodele ja metsadele jäid Rasivere ja Ädara puutumata.

10. KIKI EHK RASIVERE TEADAOLEV KÕIGE VANEM „METSAVEND“

Lapsepõlvest mäletan naabertalu (praegune omanik Rein Allika) põllul olevat väikest puude-salka: mõni pihlakas, kolm haaba ja paar kuuske. Puude all olid väikse sauna kõdunenud jäänused ja tillukese kaevu vaevumärgatav auk pinnases. Rahvasuus kutsuti seda kohta Kiki sauna asemeks. Sellest mõnikümmend meetrit põhja suunas külatee ääres oli väike mullakõrgendik, mille kohta öeldi, et see on Kiki haud. Siitmaalt lõpeb tõsijutt ja algab muinaslugu. Iga muinasjutt algab sõnadega „oli kord...“ või „elas kord...“, nii seekordki.

Umbes 100 või 130 aastat tagasi elas Rasivere külas tsaariarmee ärakaranud soldat, keda kutsuti Kikiks. Tegelikult oli neid ühekorraga kolm: Kuusvarvas elukohaga Seljamäel Põdraallikatel Tudu lähedal, Tömp Tömbikünnal Punasoos Palasi küla juures ning Kiki. Nii et „metsavennad“ olid juba kaugetel aegadel meie kandis olemas. Keegi ei tea nende päritolu, nende õigeid nimesid ega usku. Teada on vaid seda, et ametivõimud neid ei tulistanud, seda sellepärast, et kohalikud mõisnikud ja Vene tsaarivõim olid omavahel vaenujalal. Pealegi olid eespool nimetatud isikud mõisale kasulikud, kuna nad valmistasid kartulikorve, hangusid, tuulamissarjasid. Kõik ikka mõisale.

Minu lapsepõlves hirmutati ikka: „Kui sa jonnid, siis tuleb Kiki ja viib su minema.“ Ei ta tulnud kunagi, rääkimata minemaviimisest. Nüüd on muut Kikistki vajunud unustusse ja kustunud inimeste mälest. Kiki hauale on aga kasvanud suur kuusk.

(Vinni valla kogumik „Kus küla, seal kodu“ 2000. a.)

Seljamäe vaatlustorn 1970-ndatel.

11. VANAISA SEENELKÄIK

Tuli vanaisa seenekorviga. Oli kukeseeni, riisikaid ja paar võipätakat ka. Küsisin siis, et kaugel sa käisid?

Vanaisa siis jutustas: „Läksin suure kivi kaudu Mulgualuse kraavile. Piki kraavi läksin Kuresoo kraavile. Seda mööda kuni Vaestemaade heinamaadeni. Sealt siis edasi Pikasalku, Pikasalgust Muuga rajani ja sedamööda Löösekõrve raiesmikuni. Tagasi tulin Esku karjamaani ja sealt läbi Kalmu männiku nurga Jussiparra sooneni. Kuresoole sai terve ring peale tehtud. Sealt ma siis tulin Nirgi Tooma Kuristiku kaudu Tumma Mari orgu. Ah ja Rebase künkal ja Põdra pealuu juures olin ka. Umbes kolm või neli kilomeetrit kõmpisin maha. Olen päris väsinud.

Rasivere ümbrus 1970-ndatel.

Ega neid kohanimesid nooremad enam ei tea. Kaovad vanad, kaovad ka nimed. Jah, nii ta on!“

Kui pärsin Mulgualuse kraavi kohta, kehtas vanaisa õlgu ja ütles, et tema mälestustes on seda kraavikohta ikka nii kutsutud. Kuresoo kraavi nimi on aga kindlasti tulnud sellest, et see ulatub otsapidi Kuresooni välja. Vaestemaade heinamaadel aga karjatanud omal ajal oma kesist karja või looma saunikud ja teised vaesemad inimesed. Ja heinamaadki olid vaesed – oli tükk tegu, et loomale talvehein kokku saada. Pikasalgu aga olnud tema mälestustes ikka Pikasalgu. Võib-olla kasvanud seal kunagi salk pikki puid? Samuti ei osanud vanaisa midagi ütelda Löösekõrve raiesmiku nime päritolu kohta. Arvatavasti on nii Löösekõrve kui Jussiparra tulnud sealkandis kunagi ammu elanud inimeste nimedest. Tumma Mari orus näiteks elas sadakond aastat tagasi oma saunakeses tumm naine, kelle nimi oli Mari. Sellest nimigi. Org ise on aga suure ja laia kraavi taoline pinnamoodustis, mille põhjas veel minu vanaisa mälestustes voolas üks Rasivere oja harudest. Rebase künkasse kaevanud kunagi ammu oma uru rebane. Et külainimestel hakkasid kanad kaduma, saadi varsti kanavargale jälile. Kungas aga jäigi rahvasuus Rebase künkaks. „Põdra pealuu juures“ – see on kõigist nimedest siinkandis vast kõige noorem. Mitte väga palju aega tagasi mürdsid seal hundid põdra maha, kogu luustikust jäi sinna kõige kauemaks ajaks vedelema pealuu. Aga et kohale oli nime vaja, sest sügiseti kasvas seal palju männiriisikaid, hakati seda kutsuma lihtsalt sellesama pealuu järgi.

Paljud kohanimed ongi oma nime saanud kas inimeste nimede järgi, mõne kummalise puu või kivi või siis hoopis looma järgi. Kalmu männik näiteks kasvab kunagise surnuaia kohal. Nii jäävadki paigad inimeste mälusse.

KOKKUVÕTE

Me ei tea, kui palju on rahvapärismi, legende, mis on seotud kohanimedega, mis on juba vajunud unustustehõlma. Tavaliselt rändasid need jutud suust suhu, vanematelt lastele ja neid ei kirjutatud üles. Neid inimesi pole enam palju, kes mäletavad teistsugust Eestimaad, oskavad rääkida, kuidas riiet kooti kodus, leib kasvatati ja küpsetati kodus, millest sai nime mõni koht. Kui me aga unustame kõik selle, kaotame osa oma minevikust ning jääme selle võrra vaesemaks.

16. juulil 2001. a. torm laastas väga palju ka minu kodukohta. Siiaaani kostub ümbruskonna metsadest saehääli ja suured metsaveomasinad veavad koorem koorma järel välja palke. Ümbruskond on tundmatuseni muutunud. Kus varem kasvasid seene- ja marjametsad, on nüüd võõrad, kände ja oksaristu täis lagendikud, mis on risti-rästi täis sügavaid rattaroopaid. Kes nüüd enam aru saab, kust läksid rahvasuus oma nimed saanud kraavid, rajad ja heinamaad?

Midagi siiski jääb. Jäävad jutustused, mida vanaisa on mulle jutustanud ja kindlasti jutustab veel. Tänu sellele tööle sain teada palju huvitavat oma kodukoha kohta. Hakkasin mõistma, et mul on veel väga palju avastada. Seepärast tahaksin oma tööd jätkata.

Küla ei sure, kui tal on oma ajalugu.

KASUTATUD ALLIKATE JA KIRJANDUSE LOETELU

1. Kirjandus
 - 1.1. Eesti Entsüklopeedia 8 köide. Tallinn. 1995.
 - 1.2. Tolstoi, A. Peeter Esimene. Tallinn. 1949.
 - 1.3. Vinni valla kogumik. Kus küla, seal kodu. 2000.
2. Suulised allikad
 - 2.1. Vanari, Erichi mälestused
3. Fotod
 - 3.1. Mikk, Hendriku perekonna erakogust